

TARBIYACHINING NUTQ MAHORATINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI**Hamrayeva Aziza****Maktabgacha ta'lim pedagogikasi va psixologiyasi yo'nalishi talabasi,****Abdiyeva Fazilat Fayzulla qizi****Nizomiy nomidagi TDPU Maktabgacha ta'lim
pedagogikasi va psixologiyasi kafedra o'qituvchisi**

Annatotsiya: Xorijiy tajribalar asosida mamlakatimizda maktabgacha ta'lim sohasidagi bo'lajak kadrlarni tayyorlashning zamonaviy ta'lim mazmunini modernizatsiyalash hamda talabalar ichki imkoniyatlarini amalga oshirishga imkon beruvchi zarur shart-sharoitlar yaratishga yo'naltirilgan ta'lim muhitini yaratish bo'yicha tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Shuningdek soha tarmog'ini hozirgi zamon talab va standartlariga mos ravishda rivojlantirilib, ularni rekonstruksiya va modernizatsiyalash ko'zda tutilgan. Buning zamirida yosh avlodning har tomonlama yetuk, ajdodlarimizga munosib voris bo'lib voyaga yetishishlarini ta'minlashdek oliy maqsadi mujassamlashgan.

Kalit so'zlar: tabiat, avlod, jamiyat, atrof muhit, fan-texnika, ekologiya, inson, shaxs, bola.

Ma'lumki, til inson aqliy faoliyatining eng oliy va asosiy vositasidir. Chunki, insonni boshqa jonzoatlardan ajratib turadigan ham tildir. Shunday ekan, inson aqliy faoliyatining eng oliy mahsullari - tafakkur mevalari til va nutq orqali ro'yobga chiqadi. Til tafakkur mahsullarining hayotga tadbiiq etilishiga vosita bo'luvchi qudratli quroldir. O'zbek tilining izohli lug'atida "til - fikr ifodalash va o'zaro aloqa quroli bo'lib xizmat qiladigan tovushlar, so'zlar grammatik vositalar sistemasi" deb ta'riflansa, nutqqa "fikrni til orqali ifodalash qobiliyati, mahorati" yoki "so'zlashuv jarayonidagi til" deb ta'rif beriladi.

Qadimgi Sharq pedagogikasining ajoyib asarlaridan biri «Qobusnoma»da ham til va nutqqa alohida e'tibor berilganki, ular hozir ham o'z ahamiyatini yo'qotmaganini ko'ramiz. Kaykovus hamma hunarlar ichida so'z hunari - notiqlikni a'lo deb biladi: «Bilginki, hamma hunardan so'z hunari yaxshi». Shuning uchun ham kishi suxandon va notiq bo'lishini ta'kidlaydi. Muallif notiqlikni egallashning yo'lini tinimsiz mehnat va o'rganish deb uqtiradi.

Tilning olijanob imkoniyatlari nutq orqali ochiladi. Nutq bo'lmas ekan, tilning cheksiz imkoniyatlari yuzaga chiqmay qolaveradi. A. Navoiy til va nutq munosabatlarini shunday izohlaydi: «Til shuncha sharafi bilan nutqning qurolidir. Agar nutq nomaqbul bo'lib chiqsa, tilning ofatidir». Demak, til har qancha qudratli zo'r bo'lmasin, u nutq uchun qurol sifatida xizmat qiladi. Uning kuch-qudrati nutq jarayonida namoyon bo'ladi. Agar til o'q bo'lsa, nutq kamondir. O'qning qudrati kamonning qobiliyatiga ham bog'liq.

Til millatning noyob xazinasi bo'lib, doimo og'zaki va yozma holda namoyon bo'lgan. Boy, yorqin, maroqli nutq, u kim bo'lishidan qat'iy nazar, inson nuri hisoblangan.

Nutq madaniyati juda katta va keng soha bo'lib, u bolaning kundalik oddiy salom-aligidan tortib, kimga nimani, qachon, qaerda va qanday so'zlashigacha bo'lgan barcha nutqiy jarayonlarni o'z ichiga oladi. Nutq madaniyati faqat nutqni egallash yo'llarini emas, balki undan foydalanish madaniyatini ham tarbiyalaydi. Nutq madaniyati tarbiyachilarda ijodiylik, mustaqil fikrlash, ijodiy fikr mahsulini nutq sharoitiga mos ravishda og'zaki, yozma shakllarida to'g'ri, ravon ifodalash ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish, til sezgilarini tarbiyalashga xizmat qilmog'i lozim. Shundan kelib chiqqan holda nutq madaniyati: o'z fikrini nutq sharoitiga mos ravishda turli sharoitlarda bayon eta olish vositalarini, ma'noni turli shakllarda bera olish yo'llarini, badiiy, ilmiy, ijtimoiy asarlarni o'rganib, ular haqidagi fikr-mulohazani, shaxsiy munosabatni og'zaki va yozma shakllarda to'g'ri bayon eta olish madaniyatini ifodalaydi.

Maktabgacha ta'lim muassasining tarbiyachi pedagogining nutq madaniyati uning nutq faoliyati va qismlarini to'laqonli o'z ichiga oladi. Nutq madaniyatining barcha tarkibiy qismlari uchun ma'lum normalar mavjud bo'lib, ular, birinchi navbatda, muloqot normalari sifatida namoyon bo'ladi:

- kognitiv (boshqalarni idrok etish va ularni tushunish);
- affektiv (boshqasiga munosabat);
- xulq-atvor (muayyan vaziyatda xatti-harakatni tanlash);
- etik normalar;
- kommunikativ normalar.

Kommunikativ va etik normalar o'zida aniq qoidalarni namoyon qiladigan nutq kompetensiyasining normalaridir. Bola uchun eng muhim omil bu qulog'i bilan eshitadigan so'zlaridir. Bejizga bolalarga xushmuomala bo'lish nafaqat fanda, balki dinda ham buyurilgan. Chunki bolalarga atrofidagi shaxslarning nutq madaniyati va muomila layoqati ruhiy holatiga asosiy ta'sir ko'rsatuvchi omildir.

Pedagog qaysi bosqichda pedagog bo'lishidan qat'i nazar, doimiy muloqotga kiruvchi kasb egalaridan biri hisoblanadi. Tarbiyachi-pedagoglar bolaning aynan shakllanayotgan davrining "bog'bon"lari hisoblanadi. Shuning uchun ham tarbiyachi-pedagogda ta'lim va tarbiya jarayonidagi har bir kompetensiya va elementlar katta ahamiyat kasb etadi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarning asosiy tarbiya va munosabatlarni o'rgatadigan oiladan keyingi asosiy makon hisoblanadi. Tarbiyalanuvchilar tashkilotda doimiy ravishda muloqot va o'zini tutish va boshqa shu kabi muhim xislatlarni aynan shu yerda o'zlashtiradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida tarbiya-lanuvchilarga ta'sir ko'rsatish uchun, eng avvalo, tarbiyachi-pedagogda eng muhim Tarbiyachi faoloyatida nutq, muloqot alohida o'ringa ega. Chunki tarbiyachi va tarbiyalanuvchi orasida nutqiy muloqot asosiy o'rin egallaydi. Shu bois tarbiyachi nutqiga bir qancha talablar qo'yiladi. Har bir tarbiyachi-pedagog nutqiga qo'yilgan talablarni juda yaxshi bilgan holda o'z nutqidagi kamchiliklarni bartaraf etib borishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Asqarova M. va boshqalar Kichik yoshdagi bolalar nutqini o'stirish. -T., 2001.
2. Abduazimov O. Multimedia - noyob ne'mat. //«Xalq so'zi» gazetasi, 2002, 28-fevral.
3. Begmatova N.X., Aripov M. Multimediya texnologiyasidan foydalanish. -T., 2012.
4. Bekmatova O.A. va boshqalar «Quvnoq harflar». -T.: «O'qituvchi», 2000.
5. Vaxobova F.N., Rasulova M. Sh. va boshqalar «Maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga qo'yiladigan davlat talablari».-T., 2008.
6. Mirjalilova S., To'laganova R. Ta'lim jarayonida pedagogik texnologiyalar. Metodik tavsiyanoma. -T., 2008.
7. Nutq o'stirish (Bolalar bog'chalari uchun she'r va topishmoqlar to'plami). -T.: